

cas (com en el de *GAI*, *amour* i d'altres que tenen paper conspicu en la fraseologia de l'amor cortès).

Hi pogué ajudar una existència autòctona de la paraula en alguna part meridional del domini de la llengua d'Oïl, com aquell francoprovençal *viéro* que ell cita de Gruyère, amb la *zo* tan típica del francoprovençal: car justament aquí la terminació en *-o* és reflex revelador de la *u* de *VIDEATUR* (cf. *quattro* i *abogadro* -*ATOR* en parlars frprov. i alt-it. ben afins);¹² i sobretot és versemblant que un mot expansiu, en el nou ambient on l'accepten sofreix contaminacions. Aquí potser té raó Spitzer en una altra nota antiga (*ASNSL* cxxvii, 155-156) en pensar en *hoc mihi est arbitrarium*, certament no com a ètimon, però potser com a contaminador, junt amb altres adjectius de sentit més o menys relacionat, i amb tractament semiculte, com *contraire*.

El més adequat, però, em sembla aquí vagi actuar el fr. ant. *aire*, tan viu, que ocasionalment s'aplicava a l'aspecte de la persona, i no sols en les combinacions de *bon-aire*, *de-put-aire*, que després romangueren sol·dades, sinó també *aire* tot sol aplicat a la cara. En entrar en el N. de França l'onada d'influència del *veiaire* occità, superposant-se sobre un dèbil i local *viere*, *-ero*, autòcton, sota els raigs dels robustos i autòctons *aire* i *debonaire*, prengué la forma *viaire*; de tota manera, en llengua d'Oïl, molt menys vivaç que en el Midi i més ràpidament antiquat.

HEL-LENISMES derivats del gr. *ἰδέω* (*fidéō*), sinònim i germà del ll. *videre*. *Idea*, pres del gr. *ἰδέα* 'aparença', 'imatge ideal d'un objecte'. Com en totes les llengües modernes és un mot d'introducció molt tardana (en cap d'elles no es troba sinó molt rarament abans de mj. S. xvi); entre nosaltres no consta gaire abans del S. xvii (Lacav.), car a penes pot considerar-se català en el Gènesi de Serra (1451: «aquest hom ha semblança en Déu, la qual és appellada *ydea* en nom greguesc»). Però Lull fa notable excepció: «necessitat e contingència s'encontraren --- e apellà aquelles *ydees*», «les *ydees* moven diferència» (*A. Sci.* II, 420; *Prov. de R.*, 129 etc.); també en *Art Demonstr.*, 486; i fins el derivat verbal *idear* (si bé amb terminació llatinitzant): «nombre infinit de *ydees* qui no són *ydeates*, ni seran ---», *Filos. d'Amor*, 194.

Nótem, doncs, com en *evident*, que també en l'adopció d'aquest gran mot filosòfic i abstracte, *idea*, el català anà al capdavant entre les llengües modernes, amb la gran freqüència de mot, i fins del deriv. *idear*, en les obres de Lull, fi S. xiii. El fr. *idée* apareix només un cop c. 1290, en J. de Meun, i resta rar fins a 1500 (i no hi ha un mot com el v. *idear*); l'it. *idea*, poc després de 1300, en Dante, *ideare* c. 1700, *ideato* S. xvi; angl. *idea* no fins al S. xvi; cast. *idea* no fins a 1440, *idear* S. xviii.

Modernament n'hi ha belles i nobles petjades en la nostra literatura: «Gentil plantat a l'ombra se queda d'un auro, / mirant als qui la música destria / y encadena uns ab altres l'harmonia, / com lliga les *idees* ardenta inspiració», *Canigó* I, 18d. «So de lesbiques lires, o *idees* / tals com aquelles que Plató parlava»,⁶⁰

Costa (*Horacianes*, 1906, vii, 5c). «D'aquests arquetipus de les coses ---, únics, dels quals són representació infidel les que existeixen en cada un de nosaltres, Plató en feia les *Idees* --- de les coses individuals ---: treia l'arquetipus de l'espècie; --- de les espècies --- l'arquetipus del gènere; i així d'un esglaó a l'altre --- arribava a la *idea* de l'Home --- i per últim a la única *Idea* absoluta: el Bé. Segons Plató, les *Idees* són éssers reals, més que els objectes sensibles, i fins només les *Idees* són reals per elles mateixes; mentre que els objectes sensibles no tenen altra realitat que l'emprada d'elles», Coromines (*Jardins de St. Pol* IV, § 2, O. C., 827a4).

Adoptat el mot pel baix poble li ha donat curioses deformacions: V. les que he consignat a *DÈRIA*; val. *idea* 'malvolença' (Valor-Giner, 1950-55); les *ideies* 'ideals revolucionaris i humanitaris' dels «vermells» de 1890-1910 (cf. els comentaris de Coromines, *Premses Imag.*; *Diaris i Rec.* I; correspondència amb Unamuno).

DERIV.: *Idear* [Lull; 1736:] «profitosos al comú: puix per això *idei* fos lo assumpt de adages --- o proverbis, valencians, per --- que tinguen tots escrits en val. eixes doctrines sentencioses», Carles Ros (*Adages y Refr.*, 14), Lab. 1840. *Ideació* [Lacav.]: «tot rumiant, sospesant i filtrant les intencions d'En Savalls, en la confusa *ideació* entremetida de fibladores quimeires que són com la trama, sense l'ordit, dels somnis --- s'hi adormí ---», Coromines (*Silèni*, xvi, 204). *Ideal* [Belv.]: «durà el so d'aquella arpa recobrada / dins les ruïnes del castell pairal / i tocant-la, per graus més inspirada, / fou la humil ventafocs transfigurada / en princesa *ideal*», Costa (*Poder de l'arpa*, v. 5, *IdOr* xxv, 129; *idealisme* [Labèrnia 1840]; *idealista*; *idealitat* [1911, Ruiz Pablo]; *idealitzar* [1892, Noller, *F. d'Or*], *-ització*. *Ideari*. *Ideós* tort. [«jo, que peço de visionari o, si voleu, d'*ideós*, al costat d'estos pagesos ---», Vergés Paulí, *Espurnes* v, 173].

CPT.: *Ideologia* [Lab. 1840]; *ideològic* [Lab.]; *ideòleg* [Vogel, 1911]. *Ideografia* [*SLitCosta* 1868]; *ideogràfic* [Lab. 1840]; *ideograma* [J. Coromines, *EntreDL* II, 134]. *Ideogènia* [1867]; *ideogènic*.

Idol, pres del gr. *εἰδωλον* 'imatge'. A l'E. Mj. es digué generalment *ídola* com a femení (< *εἰδωλα*, n. pl.): aquelles males gentz, dementre que adoraven les *ydoles* e foren descreents, no clamaren mercè a Déu», *Homilies*, 7v18; «molts són los hòmens, en est món, qui creen en *ydoles*, e fan déus stranyes del sol e de la luna e de les steles», Lull (*Blanq.* I, 208.25). I en el sentit figurat: «Aqueixa *ídola* —dix ell— que tu adores e penses ésser sàvia, tan bella e tan graciosa --- és fort orada --- l'atreuiment e lo poc seny de Messalina --- no són res en comparació de l'oradura d'aqueixa», BMetge (*Somni* III, *NCl.*, 126.15; *Riq.*, 316.1); «la figura mostra que sie hom o fembra, mas dins no hi ha sperit» [princ. S. xv, *Destrució de Jerusalem*, *CoDoACA* XIII, 20], *ídola* en els diccs. de JMarc, *Vocab. Cat.-Al.* de 1502 (§ 85); Busa-N. («*ídola*, estatua: simulacrum, spectrum). *Ídol* [*DTo.* 1647]. «--- Els paradigmes eternals --- existeixen --- les coses --- en són còpies ---: en termes platonians, *ídols* imper-